

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗА НАПРЯМОМ “МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ”

Здійснено бібліометричне дослідження дисертаційних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених за ключовим словом “міжнародні розрахунки”, що надало можливість встановити проблемні питання розвитку та функціонування міжнародних розрахунків в сучасних умовах господарювання

Ключові слова: операції за міжнародними розрахунками, міжнародні розрахунки

Постановка проблеми. Прискорений розвиток економічних явищ та процесів обумовлює поширене використання міжнародних розрахунків, що є важливим фактором ефективного здійснення господарської діяльності підприємства та надають змогу збільшити конкурентоспроможність та прибутковість суб'єкта господарювання. Однак в процесі використання даного виду операцій спостерігається ряд невирішених проблемних питань. Відповідно з метою дослідження є визначення наукових напрацювань вітчизняних та зарубіжних авторів вважаємо за доцільне провести ретроспективний аналіз наукової літератури з питань розвитку та функціонування операцій за міжнародними розрахунками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням та висвітленням актуальних питань в сфері здійснення та використання операцій за міжнародними розрахунками присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених та науковців, як Нетудихата С.Л., Павлюк О.О., Лисюк С.В., Вірван Л.А., Пластун В.Л., Мігус І.П., Делас С.А., Ніконова М.В., Лук'янов В.С., Волощенко В.С., Долінський Л.Б. та інших. Проте більшість розглянутих питань авторами стосується сфери нормативно-правового регулювання, що вказує на недостатній рівень дослідження проблем облікового відображення операцій за міжнародними розрахунками.

Викладення основного матеріалу. З метою здійснення аналізу розвитку досліджень з питань, присвячених операціям за міжнародними розрахунками, вважаємо за доцільне прослідкувати динаміку захищених дисертацій в Україні, Російській Федерації, а також дослідити кількість захищених дисертацій у розрізі наукових ступенів з метою визначення доцільності проведення дослідження облікового спрямування. Для проведення ретроспективного аналізу загального обсягу дисертацій за ключовими словами “операції за міжнародними розрахунками”, “міжнародні розрахунки”, здійснено вибірку в електронному каталозі авторефератів дисертацій Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [11] та виявлено 31 дисертаційних досліджень, що пов'язані з даною тематикою. Вважаємо за доцільне розглянути динаміку захищених дисертацій в Україні у розрізі економічного та юридичного аспектів (табл. 1).

Таблиця 1. Групування дисертаційних досліджень з питань міжнародних розрахунків в Україні в розрізі спеціальностей

Шифр	Назва	К-ть	Частка, %	Автор
<i>Економічні науки</i>				
08.05.01	Світове господарство і міжнародні економічні відносини	2	6,45	Нетудихата С.Л., Павлюк О.О.
08.04.01	Фінанси, грошовий обіг і кредит	4	12,9	Лисюк С.В., Вірван Л.А., Пластун В.Л., Мігус І.П.

Продовження табл. 1.

1	2	3	4	5
08.00.08	Гроші, фінанси і кредит	2	6,45	Делас С.А., Ніконова М.В.
08.00.03	Економіка та управління національним господарством	2	6,45	Лук'янов В.С., Волощенко В.С.
08.06.04	Бухгалтерський облік, аналіз і аудит	5	16,13	Максименко А.В., Большакова О.Ю., Горбатюк Н.М., Мошенський С.З., Гавриловська Л.М.
08.00.09	Бухгалтерський облік, аналіз і аудит (за видами зовнішньоекономічної діяльності)	2	6,45	Стадник Г.П., Амеліна О.В.
08.00.02	Світове господарство і міжнародні економічні відносини	1	3,23	Озель Д.М.
08.03.02	Економіко-математичне моделювання	1	3,23	Долінський Л.Б.
08.07.05	Економіка торгівлі та послуг	1	3,23	Корольова-Казанська О.В.
8.00.04	Економіка та управління підприємствами	1	3,23	Стрельников Р.М.
<i>Юридичні науки</i>				
12.00.11	Міжнародне право	1	3,23	Айеле Н.А.
12.00.07	Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право	3	9,68	Іванський А.И., Агафонова Н.В., Баранов- Мохорт С.М.
12.00.03	Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право	6	19,35	Мирославський С.В., Сидоров І.Ф., Барбара В.П., Григорівська-Якубівська Л.В., Єфімов О.М.
12.00.04	Господарське право; господарсько-процесуальне право	1	3,23	Ємельянов А.С.
Всього:		31	100	-

Відповідно до даних табл. 1 у напрямі юридичних із зазначеної проблематики захищено 11 дисертацій.

Найбільша кількість робіт виконана за економічними науками, а саме за спеціальностями: 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" та 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит".

За спеціальністю 08.06.04 "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" захищено найбільша кількість робіт серед економічних наук, а саме 5, що становить 16,13 % питомої ваги від їх загальної кількості. В даному напрямі працювали Максименко А.В. ("Облік і аналіз валютних операцій в комерційних банках"), Большакова О.Ю. ("Бухгалтерський облік, аналіз та контроль операцій з векселями суб'єктів підприємницької діяльності"), Горбатюк Н.М. ("Облік і аналіз фінансово-господарської діяльності у спільних підприємствах"), Мошенський С.З. ("Облік і контроль вексельних операцій"), Гавриловська Л.М. ("Облік та аудит вексельних операцій в системі розрахунків на підприємствах (на матеріалах підприємств паливно-енергетичної галузі України)").

Серед робіт, захищених за спеціальністю 08.04.01 "Фінанси, грошовий обіг і кредит", в яких досліджуються питання пов'язані з міжнародними розрахунками та їх формами, розглядалися у 4 дисертаційних роботах, що становить 12,9 %, науковцями серед яких Лисюк С.В. ("Банки у зовнішньоекономічних відносинах України"), Вірван Л.А. ("Міжнародні розрахунки України та перспективи їх розвитку"), Пластун В.Л. ("Фінансове забезпечення розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності підприємств") та Мігус І.П. ("Вексельний обіг на фондовому ринку України").

По одній роботі було захищено за спеціальностями 08.00.02 "Світове господарство і міжнародні економічні відносини" (Озель Д.М. "Роль документарних акредитивів у розвитку міжнародних розрахунків комерційних банків"), зі спеціальності 08.03.02 "Економіко-математичне моделювання" (Долінський Л.Б. "Моделювання та управління ризиком вексельних зобов'язань"), 08.07.05 "Економіка торгівлі та послуг" (Корольова-Казанська О.В. "Управління вексельним оборотом торговельного підприємства"), 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" (Стрельников Р.М. "Управління вексельним обігом промислового підприємства"), 12.00.11 "Міжнародне право" (Айеле Н.А. "Міжнародно-правові форми розрахунків у транскордонному обігу фінансових коштів") а також 12.00.04 "Господарське право; господарсько-процесуальне право" (Ємельянов А.С. "Правове регулювання обігу векселів у сфері господарювання"), кожна з яких становить по 3,23 % загальної кількості.

Питанню міжнародних розрахунків в межах спеціальності 08.00.09 "Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)" присвячено 2 роботи, що становить 6,45 % від загальної кількості вибірки. За даним напрямом працювали Стадник Г.П. "Облік та контроль банківських операцій в іноземній валюті" та Амеліна О.В. "Облік та контроль операцій з векселями в системі управління фінансовими ресурсами комерційних банків".

Отже, проведений кількісний аналіз дисертаційних досліджень в розрізі спеціальностей вказує на те, що міжнародні розрахунки та їх форми, як об'єкт дослідження, викликають інтерес багатьох науковців з різних галузей знань. Особливо актуальною дана проблематика є в сфері економічних наук, де основна увага була приділена дослідженню питань зовнішньоекономічної діяльності підприємств, яка включає розрахунки, а також вексельній та акредитивній формі розрахунків. Зокрема, дана проблематика є актуальною в напрямі бухгалтерського обліку.

Наступним етапом бібліометричного аналізу дисертаційних досліджень питань пов'язаних з міжнародними розрахунками є аналіз динаміки, який дасть можливість визначити активність досліджень в певний часовий проміжок, а також визначити фактори, які обумовили дану активність зважаючи на певні часові рамки. Результати такого аналізу представлені.

Результати аналізу вказують на відсутність чітких тенденцій збільшення або зменшення кількості досліджень проблематики міжнародних розрахунків у роки, що аналізуються. Найбільша кількість досліджень виконані в 2009 році та були присвячені правовому регулюванню обігу векселів, вексельного обігу, ролі документарних акредитивів у розвитку міжнародних розрахунків комерційних банків та обліку банківських операцій в іноземній валюті. Такі тенденції можна пояснити, тим що міжнародні розрахунки є основною складовою забезпечення діяльності будь-якого суб'єкта господарювання, яке хоче вийти на міжнародний ринок та здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, тому необхідність їх дослідження має

системний та постійний характер. Підтвердженням важливості дослідження є складання фінансової за міжнародними стандартами, яка необхідна для залучення іноземних інвесторів та контрагентів для національних компаній.

Черговим етапом аналізу є аналіз дисертаційних досліджень з питань міжнародних розрахунків в розрізі наукових ступенів (табл. 2).

Таблиця 2. Аналіз дисертаційних досліджень з питань міжнародних розрахунків в розрізі наукових ступенів захищених в Україні

Ступінь	К-ть	Частка, %	Автори
<i>Економічні науки</i>			
К.е.н.	20	64,52	Нетудихата С.Л., Павлюк О.О. Лисюк С.В., Вірван Л.А., Пластун В.Л., Мігус І.П. Делас С.А., Ніконова М.В. Максименко А.В., Большакова О.Ю., Горбатюк Н.М., Мошенський С.З., Гавриловська Л.М. Лук'янов В.С., Волощенко В.С., Стадник Г.П., Амеліна О.В. Озель Д.М. Долінський Л.Б. Стрельников Р.М. Корольова-Казанська О.В.
<i>Юридичні науки</i>			
К.ю.н.	11	35,48	Айеле Н.А. Іванський А.Й., Агафонова Н.В., Баранов-Мохорт С.М., Мирославський С.В., Сидоров І.Ф., Барбара В.П., Григоровська-Якубівська Л.В., Єфімов О.М., Ємельянов А.С.
Всього	31	100	

Дані вибірки, що систематизовані в табл. 2 вказують на наявність дисертаційних робіт присвячених дослідженню міжнародних розрахунків в Україні на здобуття ступеня кандидата наук, що свідчить про достатність розкриття проблеми та присутності в аналізованому періоді суттєвих наукових надбань та впроваджень з даного питання.

За обліковими спеціальностями захищена відносно незначна кількість робіт (7), однак проблематика, що розглядається науковцями, дає підстави стверджувати про перспективність подальших наукових досліджень щодо проблем міжнародних розрахунків в сфері бухгалтерського обліку.

Отже, обсяги вибірки та широка спеціалізація досліджень питань міжнародних розрахунків серед різних напрямів науки, свідчить про актуальність даної проблематики.

Проаналізувавши основні наукові результати, досягнуті в межах спеціальності "Бухгалтерський облік, аналіз і аудит" дослідниками України встановлено, що серед науковців виявилися впровадження, щодо нових синтетичних рахунків, первинних документів і звітності.

Наступним етапом бібліометричного аналізу є географія захисту дисертацій (табл. 3).

Таблиця 3. Географія дисертаційних досліджень захищених в період з 1983-2011 рр. на здобуття ступеня кандидата і доктора наук з питань міжнародних розрахунків за даними Російської державної бібліотеки¹

№ з/п	Місто	Кількість	Частка
<i>Російська Федерація</i>			
1.	Москва	19	32,76
2.	Санкт-Петербург	7	12,07

¹ Російська державна національна бібліотека: каталог авторефератів [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://sigla.rsl.ru/>

Продовження табл. 3.

1	2	3	4
3.	Саратов	1	1,72
<i>Україна</i>			
5.	Донецьк	1	1,72
6.	Київ	24	41,38
7.	Львів	1	1,72
8.	Маріуполь	1	1,72
9.	Суми	1	1,72
10.	Одеса	2	3,45
11.	Харків	1	1,72
Разом		58	100

В табл. 3 систематизовано дані Російської державної бібліотеки, щодо дисертаційних робіт з питань міжнародних розрахунків, за містами захисту. Так, протягом 1996-2011 рр. дисертаційні роботи були захищені в 27 містах Російської Федерації, а також існують дані по роботам виконаним в 31 місті України.

Серед захищених дисертацій питання приділяються не лише економічному аспекту операцій за міжнародними розрахунками, а й їх правовому регулюванню. Однак, незначна увага була приділена обліковому відображенню операцій за міжнародними розрахунками, що в свою чергу, підкреслює актуальність дослідження надалі даної тематики та необхідності подальших розробок в цій галузі знань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного аналізу дисертаційних робіт в різних країнах світу – Україна, Російська Федерація, встановлено, що найбільша кількість дисертаційних робіт за напрямом міжнародні розрахунки була захищена в Російській Федерації. В Україні основну увагу присвячено проблемам теоретичного та нормативно-правового характеру операцій за міжнародними розрахунками. Відсутність досліджень в частині облікового відображення посередницьких операцій у різних суб'єктів обумовлює актуальність досліджень за даною проблематикою. Таким чином, проведений бібліометричний аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури за напрямом “міжнародні розрахунки” дає можливість стверджувати про необхідність здійснення подальших досліджень за даною тематикою з метою вдосконалення теоретичних та практичних засад бухгалтерського обліку операцій за міжнародними розрахунками.

Список використаних літературних джерел:

1. *Айєле Надемо Атісо.* Міжнародно-правові форми розрахунків в транскордонному обігу фінансових коштів. : Дис. канд. наук: 12.00.11 – 2004. – 158 с.
2. *Большакова О.Ю.* Бухгалтерський облік, аналіз та контроль операцій з векселями суб'єктів підприємницької діяльності / Автореф. дис. к.е.н: 08.06.04 / О.Ю. Большакова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – К., 2001. – 20 с.
3. *Вірван Л.А.* Міжнародні розрахунки України та перспективи їх розвитку / Автореф. дис.к.е.н: 08.04.01 / Л.А. Вірван; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 19 с.
4. *Гавриловська Л.М.* Облік та аудит вексельних операцій в системі розрахунків на підприємствах (на матеріалах підприємств паливно-енергетичної галузі України / Автореф. дис. к.е.н: 08.06.04 / Л.М. Гавриловська; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2001. – 15 с.

5. Горбатюк Н.М. Облік і аналіз фінансово-господарської діяльності у спільних підприємствах / Автореф. Дис. к.е.н: 08.06.04 / Н.М. Горбатюк; Харк. держ. акад. технології та організації харчування. – Х., 2002. – 16 с.

6. Долінський Л.Б. Моделювання та управління ризиком вексельних зобов'язань: Дис. к.е.н: 08.03.02.– К., 2002. – 204 с.;

7. Корольова-Казанська О.В. Управління вексельним оборотом торговельного підприємства: Дис. к.е.н: 08.07.05 / Київський національний торговельно-економічний ун-т. Кафедра економіки підприємництва. – К., 2006. – 209 с.

8. Лисюк С.В. Банки у зовнішньоекономічних відносинах України / Автореф. дис. к.е.н: 08.04.01 / С.В. Лисюк; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2000. – 20 с.

9. Максименко А.В. Облік і аналіз валютних операцій в комерційних банках / Автореф. дис. к.е.н: 08.06.04 / А.В. Максименко; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2002. – 18 с.

10. Мошенський С.З. Облік і контроль вексельних операцій / Автореф. дис. к.е.н: 08.06.04 / С.З. Мошенський; Нац. наук. центр "Ін-т аграр. Економіки". – К., 2004. – 20 с.

11. Пластун В.Л. Фінансове забезпечення розрахункових відносин у зовнішньоекономічній діяльності підприємств / Автореф. дис. к.е.н: 08.04.01 / В.Л. Пластун; Укр. акад. банк. справи Нац. банку України. – Суми, 2006. – 17 с.

12. Стрельников Р.М. Управління вексельним обігом промислового підприємства : Дис. канд. наук: 08.00.04 – 2008. – 123 с.

РОМАНЕНКО Світлана Вікторівна – здобувач кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції